

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 29 november 2017

Mål nr

B 147-17

PARTER

Klagande

1. Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

2. JS

Ombud och målsägandebiträde: Advokat IB

Motpart

MA

Ombud och offentlig försvarare: Advokat DH

SAKEN

Övergrepp i rättssak

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten för Västra Sveriges dom 2016-12-12 i mål B 3640-16

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar hovrättens domslut på det sättet att Högsta domstolen dömer MA för övergrepp i rättssak enligt 17 kap. 10 § första stycket brottsbalken i dess lydelse före den 1 juli 2016 och bestämmer påföljden – med tillämpning av 34 kap. 1 § första stycket brottsbalken – till villkorlig dom med samhällstjänst 100 timmar. Om fängelse i stället hade valts som påföljd skulle fängelse 3 månader ha dömts ut.

Högsta domstolen ändrar hovrättens domslut även på det sättet att Högsta domstolen förpliktar MA att betala skadestånd till JS med 5 000 kr, och ränta enligt 6 § räntelagen från den 28 juni 2015.

DH ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av MA i Högsta domstolen med 23 345 kr. Av beloppet avser 5 368 kr arbete, 9 840 kr tids-spillan, 3 468 kr utlägg och 4 669 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

IB ska få ersättning av allmänna medel för biträdet åt JS i Högsta domstolen med 15 835 kr. Av beloppet avser 8 723 kr arbete, 3 645 kr tidsspillan, 300 kr utlägg och 3 167 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN M.M. I HÖGSTA DOMSTOLEN

Riksåklagaren har yrkat att Högsta domstolen ska döma MA även för övergrepp i rättssak och bestämma påföljden till villkorlig dom med ett högre antal timmar samhällstjänst än vad hovrätten bestämt.

Riksåklagaren har i Högsta domstolen justerat gärningsbeskrivningen som därmed har följande lydelse.

MA har angripit JS för att hon i förhör hos polis avgett utsaga eller för att hindra henne från att avge en sådan utsaga, genom att på okänd plats i riket;

- den 27 juni 2015 ringa till henne och uttala ord med innebörd att hon skulle ta tillbaka vissa delar av sin utsaga annars skulle han sprida ut att hon var en osedlig person samt att han skulle uppsöka henne på hennes arbete,
- den 27 juni 2015 skicka sms till JS med innebörd att hon är en osedlig person i syfte att hon skulle ändra sina lämnade polisuppgifter,
- den 27 juni 2015 i samtal med JSs pojkvän PK uttala att JS är en osedlig person och att han skulle se till att förstöra för henne genom att sprida ut dessa uppgifter,
- den 28 juni 2015 ringt till henne och
- den 28 juni 2015 ringt till PK och uttalat att JS ska ta tillbaka sina uppgifter i polisförhör vilket han också sagt till PK att han skulle vidareförmedla till JS annars skulle han sprida ut att hon var en osedlig person.

Detta har medfört lidande och olägenhet för JS och hon har känt olägenhet och rädsla för vad som skulle kunna hända om han faktiskt gjort vad han sa att [han] skulle göra.

JS, som biträder åtalet även i Högsta domstolen, har yrkat att Högsta domstolen ska förplikta MA att till henne betala skadestånd avseende kränkingsersättning med 7 000 kr, och ränta enligt 6 § räntelagen från den 28 juni 2015.

MA har motsatt sig att hovrättens dom ändras. Han har, för det fall att han skulle dömas för övergrepp i rättssak, gjort gällande att brottet är att rubricera som ringa och att det då inte bör föranleda någon strängare påföljd.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. MA dömdes av tingsrätten för misshandel och ofredande. Brotten avsåg att han med knuten näve slagit sin dotter i magen så att smärta uppstått samt att han tagit ett grepp om hennes underarmar och tryckt henne mot en diskbänk. Påföljden bestämdes till villkorlig dom med samhällstjänst i 75 timmar. Tingsrätten frikände MA från åtalet för övergrepp i rättssak och ogillade det yrkande om skadestånd som JS hade framställt i anslutning till det åtalet.
2. Åklagaren och JS överklagade domen. Hovrätten har fastställt tingsrättens domslut. Hovrätten har anfört att straffbestämmelsen om övergrepp i rättssak skyddar endast uppgifter om förhållanden av betydelse för utredningen. De uppgifter som MA ville att JS skulle återta rörde hans alkoholvanor och hade enligt hovrätten inte sådan betydelse för utredningen att det fanns förutsättningar för straffansvar.

Prejudikatfrågan

3. Den fråga som aktualiseras i Högsta domstolen är främst huruvida straffbestämmelsen om övergrepp i rättssak skyddar även uppgifter som inte är av betydelse för utredningen.

Den rättsliga regleringen

4. Den som med våld eller hot om våld angriper någon för att han eller hon bl.a. avgett utsaga hos en domstol eller annan myndighet eller för att hindra någon från en sådan åtgärd döms för övergrepp i rättssak till fängelse i högst fyra år. Detsamma gäller den som med någon annan gärning, som medför lidande, skada eller olägenhet, eller med hot om en sådan gärning angriper någon för att han eller hon bl.a. avgett utsaga vid förhör hos en myndighet eller för att hindra honom eller henne från att avge en sådan utsaga. I ringa fall

är straffet böter eller fängelse i högst sex månader. (Se 17 kap. 10 § brottsbalken som ändrades den 1 juli 2016; ändringarna har inte betydelse i detta mål.)

5. Den brottsliga gärningen som är aktuell här beskrivs i straffstadgandet så att någon med gärning, som medför lidande, skada eller olägenhet, eller med hot om en sådan gärning angriper någon för att han eller hon avgett utsaga vid förhör hos en myndighet eller för att hindra honom eller henne från att avge en sådan utsaga. Beskrivningen är vidsträckt och omfattar varje gärning som medför olägenhet, liksom hot om sådan gärning; det kan röra sig om bl.a. hot om förtal eller tvång av olika slag.

Det är avgivandet av utsagan som skyddas av bestämmelsen om övergrepp i rättssak

6. Av bestämmelserna om övergrepp i rättssak framgår att det är vittnesmål eller annan vid förhör hos domstol eller annan myndighet avgiven utsaga som skyddas. Det finns i lagtexten inga begränsningar angivna om att endast vissa uppgifter i utsagan skulle avses.

7. Detta ska jämföras med de straffbestämmelser som finns i 15 kap. 1–3 §§ brottsbalken och som gäller mened, osann partsutsaga och ovarsam utsaga. Syftet med de bestämmelserna är att värna om en beedigad utsagas trovärdighet. Detta syfte gör sig inte gällande lika starkt beträffande sådana delar av utsagan som inte fungerar som bevismedel. Det finns därför en regel om straffrihet i 15 kap. 4 § för en utsaga utan betydelse för saken. Denna bestämmelse infördes genom ändringar i strafflagen samtidigt som reglerna om övergrepp i rättssak sågs över (se prop. 1948:80). Någon motsvarande ändring skedde emellertid inte beträffande reglerna om övergrepp i rättssak.

8. I motiven till en tidigare bestämmelse om övergrepp i rättssak finns dock ett uttalande som har gett upphov till viss tvekan. Lagrådet ansåg att

sedan nya rättegångsbalken trätt i kraft kommer uttrycket ”den som vid förhör inför myndighet avgivit utsaga” att gälla inte enbart en utsaga av part under sanningsförsäkran utan även annan avgiven utsaga av part. Efter vissa hänvisningar till bestämmelser i rättegångsbalken där detta kunde bli aktuellt avslutade Lagrådet med följande konstaterande. (Se prop. 1948:80 s. 413.)

Om sålunda part vid förhör i mål lämnat eller skall lämna uppgifter om förhållanden av betydelse för utredningen däri, kommer han liksom blivande part, vilken höres under förundersökning, att genom bestämmelsen i paragrafens andra punkt åtnjuta där stadgat skydd. Häremot synes intet vara att erinra.

9. Lagrådets uttalande rör i första hand omfattningen av det skyddade området för olika personer. Uttalandet måste ses mot bakgrund av att rättegångsbalkens nya regler medförde att en persons utsaga kunde komma att skyddas på ett tidigare stadium. Av det anförda exemplet kan man inte dra slutsatsen att skyddet för utsagan enligt Lagrådet skulle begränsas till sådana delar av den som fungerar som bevismedel.

10. Ett sådant synsätt – att bestämmelsen blir tillämplig endast om utsagan är av betydelse för utredningen – skulle inte heller stämma överens med syftet bakom reglerna i 17 kap. brottsbalken, nämligen att skydda det allmännas verksamhet så att den ska kunna fortgå ostörd. Vittnen, målsägande och andra förhörspersoner ska fritt och sanningsenligt kunna lämna sina berättelser inför domstolar eller andra myndigheter. De som medverkar i en rättsprocess måste alltså skyddas mot olika former av övergrepp så att utsagan inte otillbörligt påverkas (jfr prop. 2001/02:59 s. 46).

11. Till saken hör att det kan vara svårt att avgöra vilka uppgifter som kommer att ha betydelse för utredningen, särskilt i ett inledande skede. Det bör beaktas också att om en förhörsperson förmås att ta tillbaka uppgifter så kan det påverka tilltron till henne eller honom, även då uppgifterna saknar betydelse för utredningen.

12. Mot bakgrund av det anförda ska bestämmelsen om övergrepp i rättssak så förstås att det är samtliga uppgifter i utsagan som har straffrättsligt skydd, inte enbart sådana uppgifter som har betydelse för utredningen.

Det är i detta fall fråga om övergrepp i rättssak

13. JS lämnade bl.a. följande uppgifter vid ett polisförhör. Hon var tillsammans med sin särbo på besök hos MA och hans hustru. Två av MAs barn kom också dit under kvällens lopp. Senare ”spårade det ur” mellan MA och hans dotter. I polisförhören beskriver hon misshandel och ofredande mot dottern. Avslutningsvis uppger hon att hon menar att MA har problem med alkohol och att han var berusad den aktuella kvällen.

14. Genom sms-meddelanden och telefonsamtal är det klarlagt att MA direkt till JS samt via hennes särbo framförde att hon skulle ta tillbaka vissa uppgifter som hon hade lämnat i polisförhören. De uppgifter som MA ville att hon skulle ta tillbaka rörde endast hennes påstående om att han hade problem med alkohol. Om hon inte gjorde vad MA begärde skulle han i olika sammanhang sprida ut att hon var osedlig.

15. Det är således utrett att MA angrep JS genom att hota att sprida ut att hon var osedlig. Detta har medfört lidande och olägenhet för JS.

16. Det är också utrett att MAs angrepp skedde med anledning av vad JS hade sagt vid polisförhör om att han hade problem med alkohol och i syfte att få henne att ändra eller ta tillbaka de uppgifterna. Det framgår att MA avsåg att sprida ut att hon var osedlig och att avsikten var att hämnas.

17. Att de uppgifter som MA ville att JS skulle ta tillbaka inte hade omedelbar betydelse för utredningen medför inte att hans angrepp inte omfattas av bestämmelsen om övergrepp i rättssak (se p. 12). Han ska således dömas för den åtalade gärningen.

Gärningen ska i detta fall bedömas som ett brott av normalgraden

18. MAs övergrepp skedde via sms-meddelanden och telefonsamtal och i några fall genom en annan person. Hoten att sprida ut att JS var osedlig är inte att betrakta som särskilt allvarliga. Övergreppet har inte heller gett upphov till något större men för det allmänna, eftersom JS stått fast vid sina uppgifter.

Dessa omständigheter talar i och för sig för att brottet ska bedömas som ringa.

19. Emellertid upprepades hoten vid ett flertal tillfällen och framfördes med en intensitet som måste antas ha varit mycket obehaglig. Till detta kommer att hoten var föranledda av uppgifter som JS hade lämnat inom ramen för utredningen av brottslighet som inte kan anses som mindre allvarlig.

20. Vid en sammantagen bedömning av samtliga omständigheter anser Högsta domstolen därför att det övergrepp som MA har gjort sig skyldig till är ett brott av normalgraden.

Straffmätning och påföljdsval

21. MA ska dömas för misshandel och ofredande. Han ska nu dessutom dömas för övergrepp i rättssak. De gärningar som han gjort sig skyldig till har ett samlat straffvärde om tre månaders fängelse.

22. För den misshandel och det ofredande som tingsrätten har funnit MA skyldig till har påföljden bestämts särskilt till villkorlig dom med samhällstjänst. Det finns inte på grund av att han nu också döms för övergrepp i rättssak anledning att välja annan påföljd. Däremot ska antalet timmar samhällstjänst på grund av den tillkommande brottsligheten sättas något högre.

23. Sammanfattningsvis ska MA alltså dömas till villkorlig dom med samhällstjänst i 100 timmar.

Skadestånd vid övergrepp i rättssak

24. Enligt 2 kap. 3 § skadeståndslagen ska den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära ersätta den skada som kränkningen innebär. De brott som grundar rätt till ersättning utmärks alltså av att de innefattar ett angrepp på den skadelidandes personliga integritet.

25. Skyddsintresset för brottet övergrepp i rättssak är i första hand det allmännas behov av att verksamheten kan fortgå ostörd. Trots detta kan brottet innefatta gärningar som riktar sig mot en skadelidandes person, frihet, frid eller ära och kan då grunda en rätt till kränkningersättning om de är allvarliga.

26. Vid bedömningen om kränkningen är att anse som allvarlig bör beaktas samtliga omständigheter kring handlingen. Ledning kan hämtas från den uppräknade som görs i 5 kap. 6 § skadeståndslagen rörande de faktorer som påverkar skadeståndets bestämmande. Bagatellartade kränkningar bör inte medföra att skadestånd ska betalas.

27. Den som har orsakat en allvarlig kränkning genom ett sådant brott som sägs i 2 kap. 3 § skadeståndslagen ska ersätta den skada som kränkningen innebär. Kränkningersättning är avsedd att ge kompensation för känslor som den kränkande handlingen har framkallat hos den skadelidande, såsom rädsla, förnedring, skam eller liknande som inte tar sig sådana medicinska uttryck att det föreligger en personskada. Ersättningen ska i huvudsak bestämmas efter objektiva kriterier. Utgångspunkten är den kränkande handlingens art och graden av allvar i den kränkning av den personliga integriteten som handlingen typiskt sett innebär. (Se NJA 2015 s. 86 p. 4–8, jfr NJA 2003 s. 567.)

Skadeståndets bestämmande i detta fall

28. Det angrepp som har riktats mot JS innefattar ärekränkingsbrott i form av dels förolämpningar, dels förtal. MA har också hotat att lämna ett menligt meddelande om JS, som genom att det syftade till att få henne att ta tillbaka vissa uppgifter i förhöret är otillbörligt. Förfarandet har alltså försatt henne i en tvångsliknande situation.

29. Att bli hotad att inför andra utpekats som osedlig är ett angrepp på den personliga integriteten, som bl.a. negativt påverkar självkänslan och äran hos den utpekade och leder till oro för ett skadat anseende. Att syftet med hotet är att få en annan person att ändra vissa uppgifter medför också ett tvång som påverkar den personens frihet.

30. JS har genom angreppen utsatts för en sådan allvarlig kränkning att ersättning för skadan ska utgå. Omständigheterna är dock inte sådana att ersättningen ska bestämmas till ett högre belopp än det minimibelopp som tillämpas för kränkning av Brottsoffermyndigheten. Hon ska alltså tillerkännas 5 000 kr.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Gudmund Toijer, Svante O. Johansson (referent), Sten Andersson, Stefan Johansson och Mari Heidenborg
Föredragande justitiesekreterare: Lina Nestor